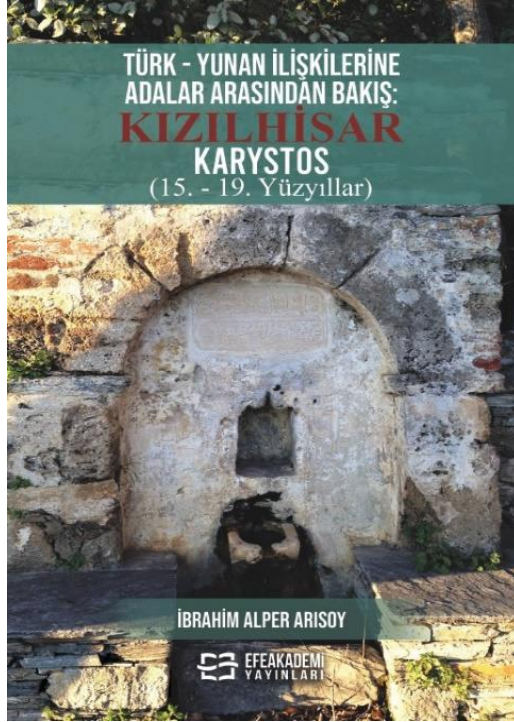

İbrahim Alper Arısoy, *Türk Yunan İlişkilerine Adalar Arasından Bakış: Kızılhisar Karystos (15.-19. Yüzyıllar)*, Efe Akademi Yayınları, İstanbul 2023, 347 sayfa, ISBN: 978-625-6796-19-5.

Müzeyyen HACİPAŞAOĞLU*

Yunanistan'ın doğusunda kıyıya paralel olarak uzanan Eğriboz (Εύβοια) adasının güney ucunda bulunan Kızılhisar, (Κάρυστος) coğrafi konumu sebebi ile tarih içerisinde önemli olaylara tanık olmuştur. İlk Çağlardan itibaren pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olan ada Osmanlı-Venedik savaşı esnasında Fatih Sultan Mehmet tarafından kuşatılarak 1470 yılında Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir.¹ Asırlar boyunca Osmanlı egemenliği altında kalan bölge 3 Şubat 1830 tarihli Londra Protokolü uyarınca kurulan bağımsız devletin sınırları dâhilinde kalmıştır.

Girit'ten sonra Yunanistan'ın ikinci büyük adası konumunda olan Eğriboz adasının önemli bir kenti sayılan Kızılhisar hakkında Ankara

* Öğr. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara, ORCID: orcid.org/0000-0003-4980-1901, E-posta: muzeyyenhacipasaoglu@hotmail.com

¹ Machiel Kiel, "Eğriboz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 10, İstanbul 1994, s. 491-493.

Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı öğretim üyesi Doç. Dr. İbrahim Alper ARISOY bir eser kaleme almıştır. Türk Yunan ilişkilerini adalar perspektifinden irdeleyen bu eser Eylül 2023 tarihinde Efe Akademi Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Eser; *İçindekiler, Takdim, Önsöz ve Teşekkür, Giriş, Sekiz Bölüm, Sonuç, Görsel Detaylar, Kaynakça ve Dizin*'den oluşmaktadır. Toplam 347 sayfadır.

Eserin *Takdim*'i (ss. 9-11) Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Levent KAYAPINAR tarafından yapılmıştır. Kayapınar, Arısoy tarafından titizlikle hazırlanan eserin; "*Türkiye'de Modern Yunanistan Araştırmaları alanında bilimsel seviyeyi çok yükselttiğini*" ifade ederek Türk-Yunan ilişkilerinin öğrenilmesinde ve öğretilmesinde fayda sağlayacağını vurgulamıştır. Okuyuculara damla sakızlı ve karanfilli Kızılhisar tarhanası tadında okuma dileklerinde bulunmuştur.

Arısoy, eserin *Önsöz ve Teşekkür* (ss. 13-28) kısmında oldukça dar bir sahanın mümkün merteye derinlemesine işlendiğine dikkat çekerek "*akademik çalışmaların, kitapların bizden ayrı hayatları var*" ifadesi ile 2014 yılının sonlarında bir tebliğ metni ile başlayan ve zamanla kitap halini aldığı 2023 yılına uzanan bilgi dolu araştırma serüvenini dile getirerek katkıda bulunanlara teşekkürlerini sunmuştur. Çıktığı bu yolda pek çok dönüm noktası yaşadığını belirten Arısoy, 2015 Şubat ayında bölgeyi ziyaret ederek, Yunanca kaynakları yerinde incelemiş ve gerçekleştirdiği saha incelemesi ile yerel kaynaklarda dahi bulunmayan bilgilerin açıklığa kavuşturulduğunu okuyucunun dikkatine sunmuştur.

Eserin *Giriş* (ss. 29-42) kısmında 1821 Mart ayı itibariyle Mora Yarımadası'nda başlayan ayaklanmaya ve takip eden yıllarda iki ülke arasında yaşanan tarihi olaylara değinilmiştir. Rum halk ile aralarında sosyo-ekonomik farklılıklar bulunan Türk halkın Eğriboz şehri (Χαλκίδα) ile ada içinde bir ada olarak tabir edilen Kızılhisar çevresinde yoğun olarak yaşadıkları ve isyan yılları ile başlayan ekonomik çöküşün ada halkına zor günler yaşattığı bilgisi sunulmuştur. 4 Nisan 1826 Petersburg Protokolü ve 6 Temmuz 1827'de imzalanan "*Yunanistan'da Barışın Tesisi*" antlaşmasının sonucu olarak Balkanlardan Anadolu'ya uzanan göç dalgasının 1923 yılında Lozan Antlaşması ile tamamlandığına dikkat çekilmiştir.

Eğriboz Türkleri isyan yıllarında asilere karşı fiilen karşı çıkmış olsalar da zorunlu göçleri 1833 yılında gerçekleşmiştir. Türklerin; İzdin (Ιαμίνα), Golos (Βόλος), Yenişehir (Λάρισα) hatta Kıbrıs'a iskânları

planlanmış ancak ahali Bâb-ı Âli'ye bir arzuhal göndererek Sığacık ve Seferihisar'a yerleştirilmeyi talep etmiştir. Bu durumu bölgede “*modern manasıyla uluslararası nitelikte ilk toplu organize nüfus hareketi [...] ve Büyük Mücadele'nin işaret fişegi*” olarak niteleyen Arısoy çalışma boyunca; *İlk Çağ, Orta Çağ, Osmanlı Dönemi ve çağdaş Yunanistan tarihine ilişkin kaynaklar* ışığında 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Kızılhisar hakkında her tür veriyi paylaşma amacı içerisinde olduğunun altını çizmiştir.

“*Coğrafya*” (ss. 43-56) başlığını taşıyan birinci bölüm; *Kitâb-ı Bahriyye'de Kızılhisar ve Cıvırı ile Kurna Bölgesi: Ada içinde Ada* adlı alt başlıklarından oluşmaktadır. Orta Çağ ve Latin İdaresi döneminde tahkim edilmiş mevkiilerin önem kazanması ile akropolün sağlam bir hisara dönüşmesinin ardından, kale kızıla çalan taşlardan esinlenilerek “Castello Rosso” olarak adlandırılmıştır. Bu kullanımın Yunancaya “Κόκκινο Κάστρο” Türkçeye ise “Kızıl Hisar” olarak geçtiği ifade edilmiştir. Pîrî Reis'in bir denizci gözü ile yerleşim hakkında sunduğu detaylı bilgiler ışığında yöre ve civar yerleşim alanları hakkında bilgi sunulmuştur. Girit'ten sonra ikinci büyük ada olarak kabul edilen Eğriboz Adası, köprü vasıtası ile anakaraya bağlantısı nedeniyle kimi araştırmacılar tarafından yarımada olarak tabir edilmiş ve tarih boyunca kritik bir konuma sahip olmuştur. Ada içinde ada görevi gören Kızılhisar adalar arasındaki deniz ulaşımını kolaylaştırmış ve denizden gelecek olan olası tehditlere karşı bir “vigla” karadan gelecek olan tehditlere karşı ise bir “derbent” görevi görmüştür. Bu bölümdeki verilerin büyük bir çoğunluğu başta Pîrî Reis olmak üzere Evliyâ Çelebi, William Chapman gibi araştırmacı ve seyyahların hatıratları ile Osmanlı Arşiv belgelerinden elde edilmiştir.

“*Kasabanın Osmanlı Dönemindeki Seyri*” (ss. 57-90) başlıklı ikinci bölüm; *Eğriboz ve Kızılhisar'ın Fethi, Sosyoekonomik ve Demografik Yapı, Nüfus Hareketleri ve Evliyâ Çelebi'de Kızılhisar* alt başlıklarından oluşmaktadır. 1470 tarihinde Osmanlı idaresi altına alınan Eğriboz adasının hemen ardından Kızılhisar'ın da Osmanlı topraklarına katıldığı bilgisi Mehmed Neşri'nin “*Kitab-ı Cihannüma*” adlı eserinden alıntılanarak sunulmuştur. Bölgenin deniz üssü olarak kullanımının Venedik hâkimiyeti ile başlayarak Osmanlı hâkimiyeti yıllarında da devam ettiği vurgulanarak sosyoekonomik ve demografik gelişime değinilmiştir. Bu bilgiler ekseninde Osmanlı dönemi tarım alanının canlılık kazanması ve Latin idaresi döneminde ihmal edilen Ortodoks dinî kurumların tekrar faaliyete açılması ile Rum Ortodoks nüfusun bel kemiğini oluşturan İhtiyar Meclisi (*δημογεροντία*) etrafında örgütlenen cemaatlerin (*κοινότητες*), ehl-i İslam reaya ve ehl-i

zimmet reayanın durumu üzerinde durulmuştur. Bölüm verileri 17. yüzyıl ortalarında bölgeyi ziyaret eden Evliyâ Çelebi'nin iklimsel, mekânsal ve toplumsal tespitleri dışında Yunanca ve Türkçe kaynaklar ile seyyah ve araştırmacıların hatıratlarından elde edilen bilgiler ışığında ortaya konmuştur.

“*Kızılhisar'da Osmanlı İzleri*” (ss. 91-128) başlıklı üçüncü bölüm; *Cami-i Kebir, Varoş Camii, Mustafa Ağa Camii, Kızılhisar Medresesi, Hasan Paşazade Seyyid Osman Bey Camii, Köşk Camii, Liman Burcu, Beş Çeşme, Afife Hanım Çeşmesi* ve *Osmanlı Dönemi Yerleşimine Genel Bakış* adlı alt başlıklardan oluşmaktadır. Yerleşim, bölge mimarisi ile Osmanlı dönemi yapılarını içeren bu başlık, Evliyâ Çelebi, Chapman, Jules Girard, Carl J. Bronzetti gibi gezgin ve subayların hatıratlarından, Osmanlı arşiv belgeleri ve Yunanca yerel kaynaklardan istifade edilerek krokiler ile desteklenmiştir. Liman Burcu ve Beş Çeşme yapıları dışında halen ayakta kalan ve kapak fotoğrafında yer alan Afife Hanım Çeşmesinin levhasının Yunancaya tercüme edilmesinin ardından halk arasında yayılan romantik hikâyeye yer verilmiş olması yerel edebiyat dışında Çağdaş Yunan edebiyatında işlenen motiflere de ayna tutmuştur.

“*Osmanlı İdaresinin Son Yılları*” (ss. 129-146) adlı dördüncü bölüm; *18. Yüzyılda Kızılhisar ve Yakın Çevresi* ile *Kızılhisarlı Ömer Paşa* adlı alt başlıklardan oluşmaktadır. Orta Çağın Batı Avrupa'sında görülen feodal ilişkinin 18. yüzyılda Kızılhisar ve çevresinde yoğun olarak yaşandığı ve olayların üstesinden gelmek üzere Kızılhisarlı Ömer Paşa'nın görevlendirildiği bilgisi verilmiştir. Osmanlı arşiv belgelerinden hareketle 18. ve 19. yüzyılda yerel halkın uğradığı zulümler kronolojik olarak sunulmuştur. Bu olaylar ile ilişkili olarak Orlof İsyanı (1770) sonrası bölgede artan dış tehditler, korsanlık ve yerel idare arasında yaşanan çatışmanın huzursuz bir ortam yaratması sonucu kolektif hafızada yer edinen “*Türk Boyunduruğu*” algısına değinilmiştir. Osmanlı arşiv belgeleri, yerel kaynaklar ve batılı seyyahların hatıratlarından istifade edilmiştir.

“*Yunan İhtilalinde Eğriboz ve Kızılhisar*” (ss. 147-186) adlı beşinci bölüm; *İhtilalin İç ve Dış Dinamikleri, Eğriboz ve Kızılhisar Ateş Altında, Charles Fabvier'in Saldırısı* ile *İsyanın Sonu ve Bağımsız Yunanistan* adlı alt başlıklardan oluşmaktadır. Yunan isyanının iç ve dış faktörleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun isyan ile başa çıkma girişimleri, bağımsızlık sonrası yaşanan olayların yanı sıra Eğriboz ve Kızılhisarın bu süreçteki durumu hakkında okuyucuya detaylı bir bilgi sunulmuştur. Fransız filhelen Charles N. Fabvier'in 1826 tarihinde gerçekleştirdiği saldırı ve kuşatma sırasında aldığı

desteklerin anlatımı ile uluslararası siyasetin arka planını oluşturan “filhelen ideolojisi” ve “büyük devletlerin” kurulan bağımsız devlet üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Bu bölümdeki konular, Osmanlı arşiv belgeleri, hatıratlar, protokoller ve Yunanca kaynaklardan istifade edilen bilgiler doğrultusunda işlenmiştir.

“*Anadolu’ya Göç*” (ss. 187-206) başlıklı altıncı bölüm; *Muhacerete İlişkin Yazışmalar ve Kızılhisarlıların Talepleri*, *Kızılhisar’ın Teslimi* ve *Kızılhisar Ağıtı* adlı alt başlıklardan oluşmaktadır. Eğriboz merkezinde yaşayan Müslüman ailelerin göçü geniş bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşmiştir. Halk genellikle Osmanlı kontrolündeki Rumeli topraklarına göç etmiş olsa da adanın Yunanistan’a teslim edilmesinden sonra Türk nüfus 1833 tarihine kadar adada yaşamaya devam etmiştir. Bu durum Yunanistan’da modern anlamda azınlık kavramının Eğriboz ve Kızılhisar’da ortaya çıkışı şeklinde yorumlanmıştır. Kızılhisar Türklerinin adayı 1832 sonlarına kadar terk etmelerini öngören Ömer Paşa’nın yazışmalarına ve Türk halkın Seferihisar ile Sığacık adlı kasabalara göç etmek istediklerine dair dilekçelere yer verilerek bölge halkının muhaceret süreci konu edilmiştir. Kızılhisar’ın bir matem havasında 11 Nisan 1833 tarihinde teslim edilmesinden sonra Türk kadınların yerel Rumca ile yaktıkları ağıt üzerinde durulmuş ve göçe ilişkin halk edebiyatına değinilmiştir. Bu bölümdeki bilgilerin büyük bir kısmı Osmanlı arşiv belgeleri, Türkçe ve Yunanca yerel kaynaklar ile hatıratlardan elde edilmiştir.

“*Yöresel Kültür*” (ss. 207-252) adlı yedinci bölüm; *Dil ve Edebiyat*, *Müzikte Etkileşim*, *Halk Şarkıları ve Oyunları*, *Geleneksel Kıyafetler* ile *Mutfakta(n) Kalan: Kızılhisar Tarhanası* adlı alt başlıklardan oluşmaktadır. “*Kızılhisar Ağıtı*” dışında bölge Türklerinin Rumca konuşmasından dolayı günümüze ulaşan halk kültürüne ilişkin verinin bulunmadığı ancak Osmanlı döneminde bölgede üretilmiş olan divan edebiyatı eserlerinin öne çıktığı ifade edilmiştir. Günümüzde halen Kızılhisar haricinde Yunanistan’ın bir çok bölgesinde farklı isimler ve ritimler ile oynanan “sirtos-συρτός”, “kalamatyano-καλαματιανός”, “ballos-μπάλος”, “diz kırmalı-γονατιστός” dışında Kızılhisar ile özdeşleşmiş “Kavodoritikos-καβοντορίτικος”, “Karistos Sirtosu-Συρτός Καρύστου” “Değirmen Mahallesi Sirtosu-Μυλωνιάτικος Συρτός” ve “patinada-πατινάδα” gibi halk oyunlarının Kızılhisarlı Türklerin halk oyunları hakkında fikir yürütmemize yardımcı olacağı ifade edilerek halk oyunları ile doğrudan ilişkili olan halk şarkıları üzerinde durulmuştur.

Giyim kuşamın Balkan coğrafyasındaki etkileşim sonucu Osmanlı dönemi boyunca ticari ve kültürel ilişkilere bağlı olarak değiştiği ancak diğer halklar ile aralarında büyük bir farklılık olmadığı belirtilerek kadın ve erkeklerin giydiği kıyafetler ele alınmıştır. Kültürel etkileşimin yoğun bir şekilde yaşandığı mutfak alanında öne çıkan “güveç-γιουβέτσι” “tarhana-τραχανάς” “yuvalaça-γιουβαράκια” gibi yemekler dışında günümüzde Kızılhisar mutfaklarında tamamen farklı bir lezzet ve tarif ile pişen ancak göç yolu ile nesilden nesile aktarılan Seferihisar ve Sığacık mutfaklarına özgü damla sakızlı ve karanfilli *Seferihisar Tatlı/Kızılhisar Tarhanası* hakkında ayrıntılı bilgiler sunulmuştur. Bölüm verileri Evliyâ Çelebi, Türkçe ve Yunanca kaynakların yanı sıra halk şarkıları, oyunları ve sakızlı tarhana tarifini içeren Youtube videolarından elde edilmiştir.

“*Modern Karystos*” (ss. 253-256) adlı son bölümde ise Türk nüfusun Kızılhisar’dan göç etmesinin ardından kentin modernleşme süreci konu edinilmiştir. Kentin 1842-1862 yılları arasında Kral Otto’ya ithafen “Othonopolis” olarak adlandırıldığı ancak halkın bu ismi benimsemeyerek “Karystos” kullanımını tercih ettiği vurgulanmıştır. Modern kentin inşa süreci 19. yüzyılın ortalarında tamamlanmış olsa da halkın uzun bir süre sahil şeridinde kurulan kente ilgi göstermediği belirtilmiştir. Günümüzde temiz havası ve huzur verici yanı ile Kızılhisar nüfusunun 8000 dolayında olduğu bilgisi sunulmuştur. Bölüm verileri Yunanca kaynaklar ışığında işlenmiştir.

“*Sonuç*” (ss. 257-260) bölümünde ise Avrupa tarihine yön veren Türk-Yunan ilişkileri ekseninde 15. ve 19. yüzyılları arasında Kızılhisar’ın kritik konumuna ilişkin genel bir değerlendirme yapılmıştır. Osmanlı dönemi ilim, kültür ve edebiyat ikliminde güzide bir yere sahip olan Kızılhisar’da yaşanan göç dalgasının iki ülke arasında başlayan sancılı sürece işaret ettiği ifade edilerek bu sakin Ege kasabasının hikâyesinin aslında bir nevi Seferihisar, Sığacık, Selanik ve daha pek çok kentin hikâyesi olduğuna dikkat çekilmiştir. İşlenen konuları daha da anlaşılır kılan “Görsel Detayları” (ss. 261-322) kısmında yer alan fotoğrafların büyük bir çoğunluğu yazar Arısoy’un 2015 yılında gerçekleştirdiği saha çalışması esnasında çekilmiş ve künyeleri kaynakça kısmında okuyucunun dikkatine sunulmuştur.

Sonuç olarak eserde; Türk-Yunan ilişkileri ekseninde 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Kızılhisar (Karystos) bölgesinin coğrafi, sosyoekonomik, demografik, kültürel ve edebi yönü konu edinilmiştir. Konular saha araştırması, Osmanlı Arşiv belgeleri, Yunanca yerel kaynaklar, Batılı seyyahların hatıratları, Türkçe kaynaklar ve protokoller temelinde işlenmiştir.

Akıllarda kalan soru işaretlerinin dipnotlarda açıklanması ve görsel detaylar ile zenginleştirilmesi çalışmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Eser oldukça duru, edebi ve anlaşılır bir dil ile kaleme alınmıştır.

Eserin alan araştırmacıları ve adalar perspektifinden Türk-Yunan ilişkilerine ilgi duyan araştırmacılara aydınlatıcı bilgiler sunacağı kesindir. Eser tarih, ekonomi, sosyoloji, coğrafya, edebiyat, siyaset bilimi, arkeoloji, mimari ve halkbilim gibi disiplinler arası bir yaklaşım ile kent tarihi araştırmaları alanındaki önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Oldukça kapsamlı ve detaylı bu araştırmanın diğer bölgeler üzerinde gerçekleştirilmesi temennisiyle, eserin ortaya çıkması adına uzun yıllar emek harcayan İbrahim Alper Arısoy'a ne kadar teşekkür etsek azdır.